

Dr hab. Andrzej Korytko, prof. UWM
Instytut Historii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Recenzja rozprawy doktorskiej
Mgr Magdaleny Makówki
Relacje Wielkiej Brytanii z monarchią habsburską
w latach 1733-1740, Łódź 2023, ss. 237

Podjęta przez Mgr Magdalenę Makówkę analiza relacji pomiędzy Wielką Brytanią a monarchią Habsburgów w niezbyt długim, ale dość intensywnym okresie wzajemnych kontaktów jest interesującym problemem badawczym, idealnie wpisującym się w coraz częściej eksplorowane obszary historii powszechnej. Doktorantka postawiła sobie ambitny cel przedstawienia tychże relacji, uwzględniając szeroki wachlarz zagadnień politycznych, gospodarczych, militarnych czy chociażby kwestii dotyczących działań dyplomacji Albionu na rzecz brytyjskich poddanych. Przyjęte ramy chronologiczne, czyli lata 1733-1740, Autorka powiązała z wybuchem wojny o sukcesję polską i śmiercią Karola VI Habsburga. O ile do cezury końcowej nie mam uwag, to cezura początkowa nie do końca przekonuje, wszak proces zbliżenia brytyjsko-austriackiego nastąpił nieco wcześniej, a jego owocem był traktat wiedeński w 1731 r., zmieniający układ geopolityczny w Europie. Mgr Magdalena Makówka oczywiście ten fakt zauważa, utrzymując, że było to porozumienie „czysto polityczne”, a „państw nie łączyły silne więzi gospodarcze, kulturowe” (s. 3). Pomijając fakt, że w 1733 r. również takich silnych więzi nie sposób jeszcze dostrzec, w mojej ocenie wartością dodaną byłaby analiza tych dwóch lat, choćby w kontekście próby odpowiedzi na pytanie czy doszło do intensyfikacji kontaktów dyplomatycznych między monarchiami.

Podstawa źródłowa

Praca została oparta na solidnej podstawie źródłowej. Autorka przeprowadziła kwerendy w Wielkiej Brytanii (The National Archives, British Library i w Cambridge University Library) oraz Austrii (Haus-, Hof- und Staatsarchiv); skorzystała również

z internetowych zbiorów The Royal Archives. Efektem tych poszukiwań – co warto w tym miejscu podkreślić – jest korpus materiałów źródłowych niezbyt często eksploatowany przez polskich badaczy. Jednak pewien niedosyt może budzić brak wśród analizowanej korespondencji źródeł z The National Archives z zespołu State Papers Foreign 88 (Poland and Saxony). Wyzyskanie tego materiału, zwłaszcza w konstruowaniu narracji dotyczącej wojny o sukcesję polską, mogłoby przynieść interesujące wnioski. Zakładam też, że zaledwie dwa listy cytowane z archiwum w Wiedniu, wskazują nie na powierzchowność kwerendy, ale że nie przyniosła ona zadowalających wyników. Archiwalia uzupełnia kilkadziesiąt źródeł drukowanych anglo- i francuskojęzycznych oraz kilkanaście tytułów prasowych, których wykorzystanie przyjmuję z wyraźnym ukontentowaniem. Mimo tych drobnych uwag lektura pracy pokazała, że zebrany materiał źródłowy jest wystarczający do opracowania założonej problematyki.

Literatura

Specyfika badanej problematyki spowodowała, że Mgr Magdalena Makówka wykorzystwała w głównej mierze literaturę obcojęzyczną, głównie anglojęzyczną, choć nie zabrakło opracowań niemiecko- i francuskojęzycznych. W liczącym kilkanaście stron zestawieniu bibliograficznym (s. 223-237), obejmującym prawie 250 opracowań, znalazły się nie tylko klasyczne wydawnictwa, ale i najnowsze publikacje świadczące o dobrej orientacji Doktorantki w literaturze przedmiotu. Warto w tym miejscu podkreślić, że Autorka sięgnęła również do niepublikowanych prac doktorskich, choć dość oszczędnie je cytowała, co – jak mniemam – wynikało z badawczej ostrożności. Nieco zaskakuje brak powołania się przez Mgr Magdalenę Makówkę na artykuł własnego autorstwa¹. Mam nadzieję, że to zwykłe przeoczenie i źle rozumiana skromność, tym bardziej że zdarzyło się Doktorantce umieścić w dysertacji dwuzdaniowy passus (s. 101), który jest kopią z tego artykułu². Natomiast trudno mi znaleźć usprawiedliwienie dla braku wśród wykorzystanych opracowań publikacji Barbary Krysztopy-Czupryńskiej³, zwłaszcza monografii *Rzeczpospolita w oczach dyplomatów brytyjskich w pierwszej połowie XVIII wieku*⁴. Oczywiście, można jeszcze znaleźć opracowania, które – z uwagi

¹ M. Makówka, *Dyplomacja brytyjska wobec hiszpańskiego zaangażowania w wojnę o sukcesję polską (1733–1735)*, w: *Władza i polityka w czasach nowożytnych. Dyplomacja i sprawy wewnętrzne*, red. Z. Anusik i M. Karkocha, Łódź 2020.

² Ibidem, s. 180.

³ B. Krysztopa-Czupryńska, *British Diplomat George Woodward and Diarchy in the Polish-Lithuanian Commonwealth After the Death of Augustus II*, „Echa Przeszłości”, 2011, t. 12.

⁴ Olsztyn 2013.

na kilka eksplorowanych przez Doktorantkę obszarów tematycznych – umknęły Jej uwadze⁵, nie zmienia to jednak faktu, że literatura przedmiotu została poprawnie dobrana.

Konstrukcja dysertacji

Dysertacja składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów i zakończenia. Zgodnie ze sztuką Doktorantka przedstawiła we wstępie cel pracy, zaakcentowała przedstawienie analizowanej problematyki z perspektywy brytyjskiej, dokonała charakterystyki źródeł i wykorzystanej literatury przedmiotu oraz przedstawiła główne zagadnienia, którymi zajęła się w rozdziałach. Na marginesie, niezbyt czytelnie wypadło jedynie uzasadnienie przyjęcia zasad datowania korespondencji prowadzonej przez Brytyjczyków (s. 9), tym bardziej że w historiografii powszechnie stosuje się podwójną datację.

Przechodząc do analizy poszczególnych rozdziałów, zacznę od uwag ogólnych. Przede wszystkim zastrzeżenia budzi dysproporcja w wielkości poszczególnych rozdziałów. Pierwsze dwa zajmują ponad połowę narracji i tylko one zostały podzielone na podrozdziały. W pozostałych siedmiu częściach również nie udało się Autorce zachować proporcji, co wynika rzecz jasna z omawianej problematyki, ale zastosowanie niewielkich objętościowo, kilkustronicowych rozdziałów można było przemyśleć. W mojej ocenie brakuje też wytłumaczenia takiej a nie innej kolejności poszczególnych części, zwłaszcza że trzeci rozdział został poświęcony sprawom gospodarczym, niełączącym przecież silnie obu państw w analizowanym okresie, z czego Doktorantka doskonale zdaje sobie sprawę, pisząc, „że sprawy handlowe znajdowały się na marginesie wzajemnych stosunków” (s. 8).

W rozdziale pierwszym, mającym charakter wprowadzenia, Autorka przedstawiła podstawy prawne funkcjonowania brytyjskiej dyplomacji, omawiając m.in. zakres kompetencji najważniejszych osób w państwie, od ministrów poczynając, na sekretarzach stanu kończąc. Zanalizowała rolę i znaczenie parlamentu w kontekście polityki zagranicznej oraz pokazała strukturę brytyjskiej służby dyplomatycznej. W rozdziale znalazło się też miejsce na krótką charakterystykę elektoratu Hanoweru i monarchii Karola VI, z uwzględnieniem sankcji pragmatycznej i charakteru ustroju monarchii Habsburgów. Nieco sztucznie w tej części wygląda jednoakapitowy podrozdział

⁵ Np. J. Baguet, *Politics and commerce: a close marriage? The case of the Ostend Company (1722-1731)*, „TSEG – The Low Countries Journal of Social and Economic History”, 2015, vol. 12, nr 3, 51–76; R. Hatton, *George I Elector and King*, London 1978.

o wigach i torysach, niewiele wnoszący do problematyki, ale przede wszystkim sprawiający wrażenie niedokończonego (s. 21). Nie wiadomo też, dlaczego w podrozdziale o parlamencie znalazły się informacje o działaniach królowej Karoliny i księcia Walii Fryderyka, które nieco odstają od analizowanej problematyki (s. 25-27). Przedstawiając strukturę brytyjskiej służby dyplomatycznej, interesująco przedstawiają się passusy o zarobkach ambasadorów. Szkoda, że w tym miejscu Mgr Magdalena Makówka nie podjęła próby przeprowadzenia analizy, jakimi kryteriami kierowano się przy wyborze danej osoby na konkretną placówkę dyplomatyczną. Lektura rozdziału prowadzi do konstatacji, że Autorka – co jest swego rodzaju cechą charakterystyczną młodych badaczy – chciała przedstawić jak najwięcej różnych aspektów funkcjonowania obu monarchii, odchodząc niekiedy od głównej problematyki rozważań.

Najobszerniejszy rozdział drugi (s. 37-114) został poświęcony wojnie o sukcesję polską w relacjach Wielkiej Brytanii i Austrii. Autorka szczegółowo przedstawiła w nim sytuację po śmierci Augusta II, pokazując działalność dyplomatyczną ambasadora w Wiedniu Thomasa Robinsona i analizując przyczyny podjęcia decyzji o nieangażowaniu się dworu św. Jakuba w konflikt. Przywołując różne stanowiska w brytyjskiej historiografii, omówiła rolę, jaką odegrał w utrzymaniu neutralności Robert Walpole. Interesująco przedstawia się część o debacie w brytyjskim parlamencie i działaniach dyplomacji Albionu w omawianym okresie, zarysowanych na tle trwającego teatru wojennego. Nie zabrakło też miejsca na analizę publicystyki brytyjskiej, która dotyczyła wojny o sukcesję polską. Warto podkreślić, że to najbardziej analityczna część dysertacji oparta na dość dobrze zanalizowanej podstawie źródłowej. Żałować przy tym wypada, że Autorka nie pokusiła się skonfrontowania korespondencji Robinsona z takową ślaną z Warszawy przez posła nadzwyczajnego George'a Woodwarda. W tym wypadku z pewnością przydałaby się znajomość wspomnianej wyżej monografii B. Krysztopy-Czupryńskiej.

Kolejne siedem rozdziałów jest analizą dość szerokiego wachlarza problemów – od spraw gospodarczych poczynając, na brytyjsko-hiszpańskiej wojnie o ucho Jenkinsa kończąc, której początek przypada na 1739 rok. Mamy tu więc m.in. omówienie okoliczności rozwiązania Kompanii Ostendzkiej w 1731 r., prześledzenie kontaktów między Wielką Brytanią i Belgią, analizę wątku sprawy Stuartów w kontekście relacji z Habsburgami czy interwencji dyplomatów w sprawach brytyjskich poddanych. Autorka zajęła się również kwestiami zainteresowań dyplomacji brytyjskiej polityką dynastyczną oraz wojną austriacko-turecką z lat 1735-1739. Zastosowany układ problemowo-

chronologiczny powoduje, że Mgr Magdalena Makówka, starając się zarysować genezę pewnych procesów, często przywołuje wydarzenia sprzed 1733 r. W większości przypadków ma to swoje uzasadnienie, ale na przykład omawianie tureckich przygotowań do wojny z Austrią można było pominąć bez szkody dla dysertacji, gdyż informacje te niewiele wnoszą do problematyki relacji brytyjsko-austriackich (s. 169). Podobną uwagę mam do analizy okoliczności wybuchu wojny brytyjsko-hiszpańskiej (s. 199-201).

Tak szeroko zarysowana problematyka dysertacji świadczy z jednej strony o odwadze badawczej Doktorantki, ale z drugiej powoduje, że można łatwo wpaść w pułapkę analizy obszarów, w których badacz czuje się mniej pewnie, co może mieć wpływ na trafność ostatecznych ustaleń. W przypadku ocenianej pracy widać dość wyraźnie, że Mgr Magdalena Makówka zdecydowanie lepiej radzi sobie z badaniem kwestii dyplomatycznych niż z problematyką militarną.

Dysertację zwieńcza kilkustronicowe *Zakończenie*, w którym Doktorantka sformułowała odpowiednie wnioski i trafnie zidentyfikowała czynniki, które wpłynęły na ochłodzenie brytyjsko-austriackich kontaktów w analizowanym okresie. Zabrakło jednak – w mojej ocenie – postawienia pytań i hipotez badawczych. Reasumując, mimo pewnych widocznych dysproporcji w układzie pracy, należy podkreślić, że Mgr Magdalena Makówka przeanalizowała całkiem pokaźny korpus źródeł, umiejętnie wplatając w narrację dobrze dobrane cytaty i uzupełniając informacjami z bogatej literatury przedmiotu. W znakomitej większości zawarte w treści informacje są dobrze udokumentowane w przypisach. Zdarzają się jednak fragmenty, w których Autorka powołuje się na ustalenia historiografii, ale nie odwołuje się do żadnych publikacji. Taki zabieg można zauważyć przy *passusie* o pakcie trzech czarnych orłów (s. 39), o roli Walpole'a (s. 55) czy o sytuacji mieszkańców Salzburga (s. 156).

Prowadzona przez Doktorantkę narracja wskazuje na dość wyważoną interpretację materiału źródłowego, świadczącą o odpowiednim poziomie badawczego krytycyzmu. Sporo fragmentów pracy jest opartych wyłącznie o materiał źródłowy i w mojej ocenie – zastrzegając przy tym, że nie jest to zarzut – nieco brakuje konfrontacji analizowanej przez Autorkę korespondencji z ustaleniami historiografii. Zasadniczo Doktorantka wyciąga prawidłowe wnioski z analizowanego materiału, jednak potrafi też ulec pokusie wysnuwania generalnego wniosku w oparciu o jednostkowy przykład (s. 60). Po stronie plusów warto zapisać próby podsumowania poszczególnych rozdziałów, choć nie we wszystkich takie konstatacje się znalazły. Niekoniecznie *in minus* należy

zaliczyć wplatanie przez Autorkę wątków pobocznych, jak choćby tych o Civil List (s. 13-14) czy o liczbie butelek wina na cesarskim dworze (s. 34), które wprowadzie ubarwiają narrację, ale nie wnoszą do naukowego dyskursu nowych ustaleń w kontekście badanej problematyki.

Uwagi

Z recenzenckiego obowiązku wymienię kilka dostrzeżonych usterek w pisowniach nazwisk czy zastosowanych datach. Brakuje Autorce konsekwencji w pisowni Wet-
tin/Wettyn; 8. lord Cathcart występuje i jako lord Calthart, i jako lord Corthart (s. 72, przyp. 159); Karol Józef Hiacynt Sedlnicki to w tekście Sedlicki (s. 86). Bitwa pod Guastellą pojawia się jako bitwa pod Guastallą (s. 88). Wilhelm ks. Gloucester faktycznie zmarł w wieku 11 lat, ale nie w 1701 r. tylko rok wcześniej. Na s. 69 powinna być data 5 listopada 1733 r. a nie 1714 r. Kompania Ostendzka powstała w 1722 r. (s. 115), a bitwa pod Grocką miała miejsce 22 lipca 1739 r. (s. 187). Część z tych niedociągnięć wynika zapewne z niezbyt dokładnej korekty, do której wrócę w dalszej części recenzji. Zakładam, że na karb braku ostatecznej redakcji należy zapisać również to niezgrabne stylistycznie zdanie: „Tymczasem Habsburgowie oczekiwali pozbawienia przekształconego po wojnie z 1718 r. W potężną przygraniczną fortecę Widymia najnowszych umocnień, wypłaty ponad miliona guldenów reparacji oraz renegocjacji traktatu gospodarczego z Pasarezca” (s. 176). I tak właściwa nazwa Widymia to Widyń (ang. Widdin), a „tajemniczy” Pasarezec to Pożarevac (niem. Passarowitz). Na zakończenie tego krótkiego wyliczenia dodam, że Stanisław Leszczyński nie był zięciem Ludwika XV tylko jego teściem (s. 46, 112).

Warsztat badawczy – przypisy, bibliografia

W dysertacji znajduje się ponad tysiąc przypisów, świadczących o rzetelnym przywoływaniu źródeł i opracowań. Warto podkreślić, że w niektórych odsyłaczach Autorka zamieszcza informacje uzupełniające główną narrację. Przypisy to element warsztatu badawczego, który został dobrze opracowany. Poza drobnymi literówkami jedynym dostrzeżonym mankamentem jest brak numerów tomów i stron w opisach bibliograficznych biogramów z *Oxford Dictionary of National Biography*. Tak też zapisane są wspomniane biogramy w bibliografii, która zasadniczo została sporządzona poprawnie. Wprawdzie i w tym miejscu znalazły się pewne drobne niedociągnięcia, jak:

niealfabetyczny układ źródeł drukowanych; tytuły czasopism, których Doktorantka nie zacytowała w przypisach („Corn Cutter's Journal”, „Fog's Weekly Journal”, „St. James's Evening Post”); pojedyncze opracowania umieszczone niezgodnie z alfabetycznym układem czy w dwóch przypadkach brak miejsca i roku wydania w opisie bibliograficznym. Nie zmienia to jednak faktu, że Mgr Magdalena Makówka posiada dobre przygotowanie warsztatowe.

Język dysertacji

Niestety, najsłabszą stroną pracy jest język i styl. Usterki i różnego rodzaju błędów jest zdecydowanie za wiele, jak na dysertację doktorską. Widać wyraźnie pośpiech w przygotowaniu ostatecznej wersji pracy i ewidentny brak korekty, dzięki której można było wyeliminować dostrzeżone mankamenty, a nie są to wyłącznie literówki czy błędy stylistyczne. Co więcej, Autorce dość często zdarzają się przypadki gubienia wyrazów w zdaniu. Sądzę, że dokładne przejrzenie pracy przed drukiem pozwoliłoby na wyeliminowanie choćby takich wyrażen, jak: „szeregowi oficerowie” (s. 184), „demokratyzacja choroby” (s. 186) czy „narzędzia rocznice” (s. 199).

Podsumowanie

Powyższe uwagi, drobne uzupełnienia czy dostrzeżone usterki nie wpływają na ogólną pozytywną ocenę rozprawy. Mgr Magdalena Makówka wykazała się bowiem badawczą odwagą, wybierając temat nie tylko wymagający odpowiedniego przygotowania lingwistycznego, ale problemowo zakrojony nader szeroko. Wprawdzie zakres chronologiczny pracy obejmuje zaledwie kilka lat, ale analiza pokazała cały wachlarz złożoności opisywanych procesów, które Doktorantka przedstawiła w sposób całkiem przekonujący, świadczący o rodzącej się dojrzałości badawczej. Tak szeroki zakres analizowanych problemów wymagał od Autorki umiejętności wszechstronnego i swobodnego poruszania się w problematyce dyplomatycznej, ustrojowej, politycznej, gospodarczej, militarnej czy społecznej. Warto w tym miejscu podkreślić, że wymiernym efektem Jej badań jest wprowadzenie do obiegu naukowego nowych źródeł i wzbogacenie dyskursu o szereg nowych ustaleń. Wypada przy tym dodać, że Autorka, eksplorując mało znane w polskiej historiografii obszary badawcze, wykazała się umiejętnością syntezy i formułowania uogólnień, co nie jest powszechną umiejętnością wśród młodych badaczy.

Reasumując, uważam, że Mgr Magdalena Makówka osiągnęła założone cele, a dysertacja uzupełnia dotychczasowy stan wiedzy.

Konkluzja

W moim przekonaniu recenzowana dysertacja Pani Mgr Magdaleny Makówki za-titulowana *Relacje Wielkiej Brytanii z monarchią habsburską w latach 1733-1740* stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i spełnia pozostałe wymagania stawiane rozprawom doktorskim zawarte w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 Nr 65, poz. 595 z późn. zm.). W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Mgr Magdaleny Makówki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Olsztyn, 12.11.2023 r.

Andrzej Korytko